

УДК 323.22:342.56

DOI: 10.21564/2075-7190.37.133567

Волянська Олена Володимирівна, кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: volyanskaya@ua.fm
ORCID ID: 0000-0002-5907-7710

Підкуркова Ірина Валеріївна, кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: podkurkovairina@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4797-3718

ДОВІРА ДО СУДУ ЯК ЧИННИК ДОВІРИ ДО ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Оцінка довіри до суду визнана як вимір верховенства права (правовладдя). Такий підхід застосовується у різноманітних міжнародних та національних практичних інструментах оцінки демократичних режимів. У даній статті формулюються головні засади національного моніторингу рівня довіри до суду та судової системи на основі аналізу, по-перше, найбільш відомих міжнародних соціологічних методологій та, по-друге, особливостей сучасної української ситуації в цій сфері.

Ключові слова: довіра до суду, інституційна довіра, міжнародний досвід оцінки рівня довіри до суду, національні інструменти дослідження довіри до суду.

Постановка проблеми. Довіра до суду є умовою довіри до публічної влади загалом та окремих інститутів. Без визнання того, що в країні існує ефективний судовий захист від зловживань чи інших неналежних дій посадових осіб та державних органів, неможливо уявити сприйняття населенням державного устрою як демократичного урядування. Інституційна довіра населення до суду є основою його легітимності у демократичному суспільстві. Досвід європейських постсоціалістичних країн, що проходять через складні процеси демократичних трансформацій, показує, що формування рівня довіри, який забезпечує належну легітимність, не відбувається швидко. Про це свідчать результати останніх опитувань в країнах – членах ЄС, що відносяться до «нових демократій» (Прибалтика, Центральна Європа, Балкани) [1–4].

Абсолютна довіра до суду є утопічною. Всі сучасні демократії стурбовані ознаками недовіри до суду, що мають різну якісну та кількісну характеристику, однак уникнути їх неможливо. Актуальність аналізу сучасного досвіду соціологічних оцінок рівня довіри до соціальних інститутів, зокрема суду, пов'язана із тим, що для європейських країн все більш характерним стає парадокс масової свідомості – довіра до суду зменшується навіть за умов підвищення ефективності, доступності, справедливості судочинства, що фіксуються за результатами реформ судоустрою. Зростають вимоги й очікування (особливо у більш освічених чи соціально адаптованих категорій населення), і, відповідно, з'являється ймовірність невідповідності темпів реформ і наявності позитивної динаміки довіри до суду. Оцінка довіри до суду визнана виміром верховенства права (правовладдя). Такий підхід застосовується у різноманітних міжнародних та національних практичних інструментах оцінки демократичних режимів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження оцінки довіри до судів як фактору довіри до публічної влади знаходиться в центрі уваги вітчизняних і зарубіжних вчених. До цих проблем зверталися Б. Барбер, М. Буроменський, М. Кінг, І. Лавриненко, В. Лебедєв, Н. Луманн, К. Моргнер, О. Сердюк, Т. Хабрієва та ін. [5–11]. Однак кожна держава шукає свої критерії моніторингу діяльності судів, довіри до них населення.

Мета даної статті полягає в тому, щоб сформулювати головні засади національного моніторингу довіри до суду. Для її досягнення важливо виконати такі **завдання**: по-перше, операціоналізувати поняття «довіра до суду» в показниках, що застосовуються в більшості сучасних досліджень, по-друге, провести огляд основних міжнародних та національних інструментів оцінки довіри до суду, по-третє, виявити особливості українського контексту в спроможності застосування різних методик.

Виклад основного матеріалу. Довіра – узагальнений показник норм, поглядів і цінностей, які лежать в основі соціального співробітництва, у суспільному житті довіра сприяє об'єднанню громадськості та створенню спільнот, а в економічній сфері вона прискорює співробітництво й міжособистісний обмін. Як соціально-психологічна категорія довіра є характеристикою відкритих, позитивних взаємовідносин між сторонами та відображає впевненість у порядності й доброзичливості іншої сторони, з якою довіряючий знаходиться в тих чи інших відносинах, що базується на його досвіді. З цієї точки зору довіра має певні межі, що базуються на знанні про іншу сторону, якій довіряють. Повну довіру часто ототожнюють з вірою, бо механізм такої довіри вже не базується на раціональних засадах, тобто на досвіді й на передбаченні та на попередньому знанні однієї сторони другою і включає ірраціональні мотиви взаємовідносин. У соціальних науках рівні довіри, до яких одна

сторона може довіряти іншій, вимірюються у вірі в чесність, добродійність та компетенцію іншої сторони. Базуючись на останніх наукових дослідженнях, недовіра може бути прощена значно легше, коли вона інтерпретується як недостатня компетентність, ніж недостатня доброзичливість чи чесність.

Тема довіри належить до ключових у взаємовідносинах між державою та громадянським суспільством, окремими соціальними інститутами, соціальними групами та громадянами. Поняття довіри прийнято розглядати в двох основних аспектах – як міжособистісну довіру (однієї особи до іншої) та інституційну довіру (до основних суспільних і державних інститутів, наприклад, уряду, ЗМІ, громадських організацій тощо).

За підсумками багатьох досліджень простір довіри частіше проявляється на рівні особистої взаємодії громадян на мікрорівні (родина, друзі, колеги тощо), тоді як на інституційному рівні зростає недовіра, що зумовлює соціальну нестабільність. Прикладом наведеної ситуації слугує інституційна довіра до судової системи України та до суду, зважаючи на неоднозначне ставлення та сприйняття громадянами діяльності суддів з відправлення правосуддя, висвітлення роботи судів та окремих резонансних судових рішень у ЗМІ.

Основним способом вимірювання рівня довіри до соціальних інституцій, відповідно до практики, яка склалася, є опитування населення з використанням головного питання, сформульованого таким чином: «Наскільки Ви довіряєте (назва соціального інституту, органу державної влади тощо)?» та переліком відповідей з градацією рівня довіри. Баланс довіри визначається як різниця між частками населення, що довіряють («повністю» і «скоріше довіряють»), та тими, що не довіряють («зовсім не довіряють» і «скоріше не довіряють»).

Перспективним напрямом удосконалення існуючих підходів кількісного оцінювання довіри є введення до складу індексів детермінант довіри – чесності, компетентності, добродійності. Проте це завдання пов'язане з кількома проблемами формалізації та кількісного оцінювання. Оцінку чесності як правдивості, принциповості та вірності взятим зобов'язанням складно формалізувати й визначити кількісно. Таку оцінку, переважно ретроспективну, можна отримати експертними методами. Компетенція та компетентність у сенсі відповідності займаної посади, обізнаності, досвіду, авторитетності може бути оцінена за допомогою тестових, екзаменаційних процедур. Такий підхід є цілком прийнятним, коли вимірюється компетентність конкретної особи, і дещо ускладнюється у випадку вимірювання інституційної компетентності – компетентності цілих організацій, як сукупності ділових якостей їхніх працівників, законодавчої бази, внутрішніх та зовнішніх механізмів функціонування та взаємодії. Добродійності, так само як і чесності, об-

грунтовано можна дати оцінку лише у ретроспективі. Загальноновизнаних процедур формалізації такого оцінювання сьогодні не існує. Крім того, характеристики, які дозволяють оцінити добропорядність, є різними залежно від сфери дослідження.

Міжнародний досвід оцінки рівня довіри до суду. Аналітичний інструментарій, який розроблено експертами ООН для потреб порівняння стану демократичних інститутів у різних країнах одним із вимірів передбачає визначення рівня довіри до судової системи. Концепція довіри до суду (використовується термін *public confidence*) формулюється у спосіб, який робить акцент на конкретних вимірах «впевненості», а не лише на фіксації загальної оцінки.

Найбільш ґрунтовно ця проблема розглядається Венеціанською комісією (Інструмент «Мірило правовладдя» містить відсилання до національних даних щодо довіри до суду) та Європейською комісією з ефективності правосуддя (досліджується рівень задоволеності користувачів судових послуг). Особливістю ситуації в Європі є те, що протягом останніх 20 років запроваджено кілька масштабних проектів порівняльних досліджень. Перш за все, це дослідження за методологією «Євробарометр». Характерним для нього є простота та порівняльність даних, що дають можливість давати відповіді на чіткі питання щодо довіри/недовіри. Друге масштабне дослідження відбувається за методологією «SocialSurvey».

Опитування Eurobarometer. У квітні 2017 р. Європейська Комісія презентувала результати опитування громадян країн Європейського Союзу (ЄС) щодо сприйняття населенням та компаніями незалежності національної судової системи (Eurobarometer 447 і Eurobarometer 448), яке відбувалося у січні того ж року. Організація, яка займається опитуванням населення для визначення громадської думки у країнах ЄС, у вказаних документах надала звіт щодо основних показників. Опитування дозволило виявити сприйняття респондентами незалежності судів та суддів та причини такого сприйняття; порівняти результати за країнами ЄС, загальним показником у ЄС, за соціально-демографічними показниками і позначити тенденції порівняно з дослідженням минулого року. Опитування здійснювалося телефоном (стаціонарним та мобільним) на рідній мові респондентів за методологією, що зазвичай використовується в опитуваннях Євробарометру. Дослідженням було охоплено 28 країн ЄС та населення віком від 15 років. Вибірка формувалася шляхом випадкового обрання реальних номерів телефонів респондентів. У кожному домогосподарстві респондент обирався за правилом «останнього дня народження».

В опитуванні респондентам було поставлено одне основне питання – «Як Ви оцінюєте судову систему у (Вашій державі) з огляду на незалежність

судів та суддів? Ваша оцінка – дуже добре / достатньо добре / достатньо погано / погано / немає відповіді» з можливістю обрати лише одну відповідь. При позитивній відповіді – *дуже добре / достатньо добре* та при негативній відповіді – *достатньо погано / погано* респонденту ставилося уточнююче питання з метою виявлення причин такого сприйняття незалежності судової системи.

Додаткове питання у випадку надання респондентом відповіді на основне питання було: «Скажіть, будь ласка, якою мірою наступні причини обумовлюють Вашу оцінку незалежності судової системи у (Вашій країні)?» Варіанти відповідей: – *дуже сильно / децю / не зовсім / зовсім не обумовлює/ немає відповіді*.

Індикатори до питання (у разі надання негативної відповіді): перешкоди або тиск з боку уряду та політиків; перешкоди або тиск у економічній діяльності (сфері) або інші специфічні інтереси; статус та посада суддів недостатньо гарантує їх незалежність.

Індикатори до питання (у разі надання позитивної відповіді): відсутність перешкод або тиску з боку уряду та політиків; відсутність перешкод або тиску у економічній діяльності (сфері) або інших специфічних інтересів; статус та посада суддів достатньо гарантує їх незалежність.

Крім того, респондентам ставили питання, чи були вони впродовж останніх двох років учасниками судового розгляду з варіантами відповідей – «*Так / Ні*».

Результати дослідження Євробарометру 447. Більше половини опитаних (55%) оцінили рівень незалежності судової системи в своїй державі як добрий, що на 3% більше порівняно з результатами подібного дослідження 2016 р. Третина респондентів (34%) оцінила рівень незалежності судової системи як поганий, що менше на 2% порівняно з результатами попереднього року. Найпоширенішими причинами, за якими опитані позитивно оцінювали незалежність судової системи, за підсумками опитування, були статус та посада суддів (78% респондентів); в той час, як перешкоди та тиск з боку уряду і політиків найчастіше називалися причиною у сприйнятті незалежності судової системи на низькому рівні (74%). Виявилось, що на відповіді опитаних суттєво вплинув досвід участі у судових провадженнях. Так, респонденти, що були учасниками судового процесу, однаково оцінили судову систему – як добру (48%) і погану (48%). На противагу цьому більшість опитаних без судового досвіду оцінили рівень незалежності судової системи як добру (56%).

Опитування організації «*The European Social Survey*» [12–13] щодо рівня довіри громадян до системи юстиції проведене у 2010 р. і є частиною великого дослідження, завданнями якого став моніторинг таких соціально значущих

тем як довіра до юстиції; ставлення до соціального захисту в Європі; економічна криза, праця та соціальна інтеграція; розуміння та оцінка демократії європейцями; персональне та соціальне благополуччя у Європі; соціальна нерівність у сфері охорони здоров'я; ставлення до імміграції. Під час п'ятої хвили Європейського соціального дослідження, що містило 45 питань стосовно довіри до юстиції, та було проведене у 28 європейських країнах, 39 000 респондентів взяли участь у face-to-face інтерв'ю. Мета опитування полягала у відповіді на питання, чому людина порушує закон? Методологія дослідження базувалася на двох феноменах – довіри (саме інституційної) та легітимності. За умови, що забезпечення обов'язкового дотримання закону є ключовою метою системи кримінальної юстиції, виникає потреба у громадській довірі до системи. Не менш важливо, щоб громадяни сприймали органи влади як такі, що мають законне право здійснювати свої повноваження.

Під час опитування оцінювався рівень довіри населення до поліції та кримінальних судів своєї держави. Наприклад, довіра до поліції розглядалася у трьох аспектах: довіра до компетентності (пошук правопорушників; швидке реагування); довіра до процесуальних повноважень (що здійснюються відповідно до закону) та довіра до розподільчих повноважень (distributive fairness) (однакове ставлення до всіх соціальних груп).

Довіра до кримінальних судів розглядалася через справедливість. Так, респондентам пропонувалася модельована ситуація, згідно з якою треба було відповісти на питання. Наприклад, *«Припустимо, що дві особи різної раси або етнічної приналежності постали перед судом за обвинуваченням у вчиненні ідентичного злочину, який вони не вчиняли. На Вашу думку, кого з них буде вірогідніше визнано винним?»*

Довіра до судів розглядалася через довіру до їх компетентності та процесуальних повноважень. Останні в свою чергу визначалися шляхом відповідей на питання *«Як часто суди виносять справедливі, неупереджені рішення, базуючись на належних доказах?»*. Питання *«Як часто суди допускаються помилок при винесенні рішень, через що винні особи не притягуються до відповідальності?»* слугувало індикатором визначення сприйняття громадянами компетентності суду та довіри до компетентності.

Американський досвід найбільш масштабно представляє дослідження Інституту Геллапа (American Institute of Public Opinion / Gallup) – аналітичної організації в США, заснованій у 1935 р., яка проводить регулярні опитування населення з проблем внутрішньої та зовнішньої політики, користується міжнародним авторитетом як одне із найбільш надійних джерел інформації щодо стану суспільної думки в США та світі. Серед іншого Інститут Геллапа досліджує рівень інституційної довіри населення держави. Головне питання, яке ставиться перед респондентами, таке: *«Я називатиму Вам пере-*

лік інституцій американського суспільства. Дайте відповідь, наскільки Ви довіряєте кожній з них – 1) повністю довіряю, 2) довіряю, трохи довіряю, 3) мало довіряю, 4) не довіряю, 5) відповідь відсутня» [14]. До переліку інституцій включені: церква, Верховний суд США, кримінальна система юстиції, банки, система охорони здоров'я, Інтернет, телевізійні новини тощо. Оцінки за варіантами 1 та 2 сумують та враховують як позитивну оцінку рівня довіри.

Національні інструменти. В Україні існує велике розмаїття підходів, що у більшості випадків є різними варіантами стандартного соціолого-політологічного оцінювання на основі масових опитувань. Розглянемо кілька досліджень останніх років.

Дослідження роботи судової системи України, проведене соціологічною службою *Research & Brending Group* [15] у листопаді-грудні 2014 р., складається з двох компонентів – загальнонаціонального та спеціалізованого опитування безпосередніх учасників судових проваджень методом face-to-face опитування у 22-х областях України та м. Київ (кількість опитаних респондентів у кожній частині опитування – по 2000 осіб). За оцінками цього виміру, рівень довіри населення до суду та судової системи обумовлений ступенем поінформованості щодо роботи судів – учасники спеціалізованого опитування довіряють судам та судовій системі набагато більше (40%), ніж учасники загальнонаціонального опитування (13%). При цьому слід врахувати, що 87% учасників загальнонаціонального опитування ніколи не брали участі в судових провадженнях. На рівень довіри до суду, за даними дослідження, впливають, по-перше, спеціалізація судів; по-друге, такі показники судового рішення як законність/обґрунтованість, справедливість, якість та своєчасність виконання. Результати опитувань відрізняються залежно від наявності у респондента судового досвіду, що й обумовлює рівень довіри до суду в цілому.

Національне опитування, проведене громадською організацією «Відкрита Україна» (Проект «Відкритий Суд») у 2016 р. [16] з метою визначення рівня довіри до судової влади мало такі стратегічні напрями: а) визначення рівня довіри до судової влади; б) визначення рейтингу недовіри до судової влади в порівнянні з іншими органами державної влади в Україні. Вперше опитування проводилося за спеціальним критерієм: відповіді на запитання надавалися особами, які відвідували суди як учасники справи (учасники судових проваджень). Другою обов'язковою умовою опитування була ідентифікація особи респондента. Таким чином, анонімне анкетування не застосовувалося. Опитування проведене у 90 пунктах збору даних у 28 населених пунктах України за єдиним критерієм. Для отримання об'єктивних результатів, упродовж повного робочого дня інтерв'юери здійснювали опитування неподалік

будівель судів міського, районного та обласного рівня (в цілому – 61 суду). Об'єм вибіркової сукупності склав 3 947 анкет. Респонденти оцінювали рівень довіри до суду за градацією: а) не довіряю (0–25%); б) більше не довіряю, ніж довіряю (25–50%); в) більше довіряю, ніж не довіряю (50–75%); г) довіряю (75–100%).

Дослідження ставлення громадян України до судової влади, оцінки ними різних аспектів діяльності судів, проведене соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Проектом Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні» за підтримки Ради суддів України [17] мало два етапи.

Перший – опитування громадян – здійснювався з 6 по 11 жовтня 2017 р. в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Результати цього опитування є репрезентативними стосовно дорослого населення територій, що перебувають під контролем органів державної влади України, за основними соціально-демографічними показниками: віком, статтю, типом поселення, регіоном проживання. Було опитано 2019 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки опитування не перевищує 2,3%. Другий етап – опитування учасників судових засідань на виході з приміщень судів – відбувався з 30 жовтня по 1 листопада 2017 р. Було опитано 829 респондентів в усіх регіонах України (крім АР Крим та Севастополя). Результати дослідження засвідчили помітну різницю у ставленні до судової системи між населенням України в цілому та громадянами, які мають безпосередній нещодавній досвід спілкування з судами.

Ставлення громадян України до судової системи є досить негативним. Відповідаючи на питання про те, чим, на їх думку, найчастіше керуються судді при винесенні судового рішення, найчастіше респонденти вважали, що власною вигодою (39,5%). Значно рідше висловлювалася думка, що судді керуються майновим та/або посадовим становищем сторін (14,6%), законом (8,9%), обставинами справи (8,3%), вказівкою голови суду (7,9%), політичною ситуацією в державі (6,8%). Порівняно з 2012 р. статистично помітно зросла частка респондентів, які вважають, що судді найчастіше керуються власною вигодою (з 33,1% до 39,5%) та знизилася частка тих, хто вважає, що вони керуються законом (з 15,1% до 8,9%) та обставинами справи (з 12,0% до 8,3%).

Існують ряд аспектів, з яких оцінки є негативними з боку обох зазначених груп громадян. Зокрема, більшість представників обох груп (78,1% населення в цілому і 52,7% тих, хто має досвід спілкування з судами) не вважають суди в Україні самостійними, а суддів – незалежними. Також представники обох груп вважають, що якщо супротивними сторонами в суді будуть громадянин з високим рівнем доходів і громадянин з низьким рівнем доходів, то

більше шансів виграти справу у громадян з високим рівнем доходів. Такої думки дотримуються 81,1% населення в цілому й 52,6% громадян, які мають досвід спілкування з судами.

Проте, якщо говорити про довіру до судової системи, як про інтегральний показник, то тут різниця між ставленням населення в цілому та громадян, які мають безпосередній нещодавній досвід спілкування з судами, відрізняється не лише кількісно, але й якісно. Рівень довіри до судів є одним із найнижчих серед усіх державних і суспільних інституцій. Про свою недовіру до судів (судової системи в цілому) повідомили 80,9% респондентів, а про довіру – 9,3%. Місцевим судам не довіряють 77,4% опитаних, довіряють – 11,9%; Верховному Суду України (72,0% й 13,1% відповідно), Конституційному Суду (66,8% та 14,9%).

З високою ймовірністю можна припустити, що низький рівень довіри до судів є наслідком вкрай низького рівня довіри до державних органів у цілому (не довіряють державному апарату 80,7% опитаних) і низьким рівнем особистого досвіду спілкування з судами. Зокрема, підтвердженням цьому є результати опитування на виході з судів громадян, які мали безпосередній досвід спілкування з судами. Так, можна стверджувати, що серед громадян, які мають нещодавній досвід спілкування з судами, баланс довіри до судової системи в цілому є позитивним, тобто кількість опитаних, які довіряють судам (47,0%) є вищою, ніж тих, хто судовій системі не довіряє (41,4%). Серед тих, хто мав досвід участі в судових провадженнях, досить високим є рівень довіри місцевим судам (довіряють 51,5%, не довіряють 37,5% респондентів). Звідси видно, що високий рівень негативного ставлення до судів значною мірою формується двома чинниками: негативним інформаційним полем та фактором фінансово-політичного впливу на суддів. Результати дослідження показали, що вплив першого чинника досить ефективно усувається після спілкування громадян із судами. Вплив другого чинника можна зменшити, запроваджуючи заходи для підвищення реальної незалежності суддів.

Особливості українського контексту дослідження довіри до судової системи полягає у таких положеннях. По-перше, ситуація в Україні має ознаки «балансування на межі легітимності». Падіння громадської довіри до суду в Україні відбувалось всі останні роки. Найбільший виклик за всі роки незалежності створили радикальні кроки реформи судової системи. Всі опитування 2016–2017 рр. показують, що рівень довіри населення до суду є найбільш низьким у порівнянні з іншими інститутами (лише в окремих дослідженнях – «конкуруючи з парламентом»).

По-друге, в Україні все активніше в державне управління впроваджується стандарт оцінки ефективності через вимірювання рівня громадської довіри,

що поступово витісняє суто бюрократичний підхід, коли успішність оцінюється не за ступенем досягнення суспільних цілей, а за «кількістю проведених заходів». Наприклад, у діяльність Національної поліції впроваджується систематична оцінка рівня довіри населення, яка тлумачиться як рівень сприйняття населенням «якості виконання її завдань та функцій». Відповідна методика затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 58 від 7 лютого 2018 р. «Про затвердження Порядку оцінки рівня довіри населення до Національної поліції».

По-третє, у стратегії реформування судочинства, судоустрою та суміжних інститутів на 2015–2020 рр. вперше у сучасній історії України чітко визнано, що ключовим індикатором успішності судової реформи має бути довіра населення до суду, а елементом управління процесом реформ є моніторинг ситуації за цим показником. Ці чинники обумовлюють необхідність проведення систематичного моніторингу ситуації громадського сприйняття судової системи та реагування на динаміку таких показників довіри. Такий моніторинг має відбуватись на основі простої і уніфікованої методології.

Висновки. Інституційну довіру можна вважати своєрідним індикатором, який визначає соціальне самопочуття населення, крім того, є важливою умовою соціальної комунікації, за допомогою якої досягається згода, розуміння та діалог сторін і стає можливим пошук нових можливостей для подальшого розвитку. Підвищення довіри до судової системи України належить до завдань судової влади та окреслено стратегічними документами розвитку судової влади України останніх років. На ступінь довіри (недовіри) громадян до правосуддя впливає множина чинників, найважливішими серед яких слід назвати: якість законодавства, на основі якого ухвалюються та обґрунтовуються судові рішення; якість суддівського корпусу; ступінь доступності та відкритості правосуддя; висвітлення роботи суду у ЗМІ; ступінь виконання судових рішень.

Від довіри до суду слід відрізнити сприйняття правосуддя громадянами, на рівень якого впливають можливість громадян захистити свої права у суді, застосування закону судом у належний та ефективний спосіб, рівність та недискримінація перед законом, законність прийнятих судових рішень, ефективна боротьба держави з корупцією тощо.

Для визначення рівня оцінки довіри українських громадян до системи правосуддя доцільно використати наведений досвід та врахувати показник – судовий досвід особи; виділяючи такі категорії респондентів як: 1) особи без судового досвіду; 2) особи з судовим досвідом у минулому; 3) особи, які перебувають у судовому процесі в момент опитування. Всю аудиторію, крім того, пропонується поділити на дві категорії – звичайних громадян та осіб з професійним досвідом у сфері судової влади (юристи, адвокати, судді, суд-

ді у відставці, експерти, посадові особи судової влади). Для опитування пропонується застосувати методологію Євробарометру та сформулювати одне основне запитання: «Чи довіряєте Ви судовій владі України?» з варіантами відповідей. Зважаючи на відповідь, надану респондентом, наступне питання буде уточнювати причини, що формують довіру (або недовіру) респондента до судової системи України та пропонувати оцінити ступінь впливу цих причин на думку особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Flash Eurobarometer 447: Perceived independence of the national justice systems in the EU among the general public. URL: https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2148_447_ENG (дата звернення: 24.04.2018).
2. Flash Eurobarometer 448: Perceived independence of the national justice systems in the EU among companies. URL: https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2149_448_ENG (дата звернення: 24.04.2018).
3. European Court of Human Rights-ECHR. URL: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home> (дата звернення: 29.04.2018).
4. European Social Survey European Research Infrastructure – ESS ERIC. URL: <http://www.europeansocialsurvey.org/> (дата звернення: 30.04.2018).
5. Доверие к правосудию: сборник материалов международного научно-практического семинара в рамках сотрудничества с органами судебной власти Российской Федерации и Швеции (15-16 сентября, г. Вологда) / Вологодский областной суд, Сев.-Зап. ин-т (филиал) Ун-та им. О. Е. Кутафина (МГЮА). Вологда: ИП Валеева В. Н., 2014. 92 с.
6. Лавриненко І. Іноземний досвід: методи оцінки ефективності роботи судів у США. URL: <http://racurs.ua/ua/757-zakordonnyu-dosvid-metody-ocinky-efektivnosti-roboty-sudiv-u-ssha> (дата звернення: 29.04.2018).
7. Оценка качества разрешения дел в судах: Принципы и предлагаемые критерии качества. URL: https://oikeus.fi/hovioikeudet/rovaniemenhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_rovaniemenhovioikeus/THQltcYKF/principles_v.pdf (дата звернення: 29.04.2018).
8. Правосудие в современном мире: монография / В. М. Лебедев, Т. Я. Хабриева, А. С. Автономов и др.; под ред. В. М. Лебедева, Т. Я. Хабриевой. 2-е изд., доп. и перераб. Москва: Норма, 2017. 784 с.
9. Сердюк О. В. Соціологічні аспекти методології оцінювання якості функціонування правових інститутів (на прикладі суду). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2010. Вип. 1. С. 32–40.
10. Barber B. *The Logic and Limits of Trust*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press, 1983. 189 p.
11. Luhmann N., King M., Morgner C. *Trust and power*. Malden, MA: Polity, 2017. xxviii, 231 p.

12. The European Social Survey. URL: <http://www.europeansocialsurvey.org> (дата звернення: 29.04.2018).
13. Trust in Justice: Topline Results from Round 5 of the European Social Survey. ESS Topline Results Series. Issue 1. URL: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/ESS5_toplines_issue_1_trust_in_justice.pdf (дата звернення: 29.04.2018).
14. Confidence in Institutions. URL: <http://news.gallup.com/poll/1597/confidence-institutions.aspx> (дата звернення: 29.04.2018).
15. Оценка работы судебной системы Украины. URL: <http://rb.com.ua/blog/ocenka-raboty-sudebnoj-sistemy-ukrainy/> (дата звернення: 29.04.2018).
16. Відкритий Суд оприлюднив результати опитування щодо рівня довіри до судової влади. URL: <http://open-court.org/important/13095/> (дата звернення: 29.04.2018).
17. Звіт «Ставлення громадян України до судової системи» / Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова; Рада суддів України; Проект Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні». URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/final-report-survey-e07f150174.pdf> (дата звернення: 29.04.2018).

REFERENCES

1. Flash Eurobarometer 447: Perceived independence of the national justice systems in the EU among the general public. URL: https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2148_447_ENG.
2. Flash Eurobarometer 448: Perceived independence of the national justice systems in the EU among companies. URL: https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2149_448_ENG.
3. European Court of Human Rights-ECHR. URL: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>.
4. European Social Survey European Research Infrastructure – ESS ERIC. URL: <http://www.europeansocialsurvey.org/>.
5. Doverie k pravosudiyu (2014): sbornik materialov mezhdunarodnogo nauchno-prakticheskogo seminaru v ramkah sotrudnichestva s organami sudebnoj vlasti Rossiyskoy Federatsii i Shvetsii (15-16 sentyabrya, g. Vologda) / Vologodskiy oblastnoy sud, Sev.-Zap. in-t (filial) Un-ta im. O. E. Kutafina (MGYuA). Vologda: IP Valeeva V. N. [in Russian].
6. Lavrynenko, I. Inozemnyi dosvid: metody otsinky efektyvnosti roboty sudiv u SSHA. URL: <http://racurs.ua/ua/757-zakordonnyy-dosvid-metody-ocinky-efektyvnosti-roboty-sudiv-u-ssha> [in Ukrainian].
7. Otsenka kachestva razresheniya del v sudah: Printsipy i predlagaemye kriterii kachestva. URL: https://oikeus.fi/hovioikeudet/rovaniemenhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_rovaniemenhovioikeus/THQltcYKF/principles_v.pdf [in Russian].

8. Lebedev, V. M., Habrieva, T. Ya. eds. (2017). *Pravosudie v sovremennom mire: monografiya* / V. M. Lebedev, T. Ya. Habrieva, A. S. Avtonomov et al. 2-e izd., dop. i pererab. Moskva: Norma [in Russian].
9. Serdiuk, O. V. (2010). Sotsiologichni aspekty metodolohii otsiniuvannia yakosti funktsionuvannia pravovykh instytutiv (na prykladi sudu). *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka – Bulletin of the E. O. Didorenko Lugansk State University of Internal Affairs, Issue 1*, 32–40 [in Ukrainian].
10. Barber, B. (1983). *The Logic and Limits of Trust*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.
11. Luhmann, N., King, M., Morgner, C. (2017). *Trust and power*. Malden, MA: Polity.
12. The European Social Survey. URL: <http://www.europeansocialsurvey.org>.
13. Trust in Justice: Topline Results from Round 5 of the European Social Survey. ESS Topline Results Series. Issue 1. URL: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/ESS5_toplines_issue_1_trust_in_justice.pdf.
14. Confidence in Institutions. URL: <http://news.gallup.com/poll/1597/confidence-institutions.aspx>.
15. Otsenka raboty sudebnoy sistemy Ukrainyi. URL: <http://rb.com.ua/blog/ocenka-raboty-sudebnoj-sistemy-ukrainy/> [in Russian].
16. Vidkryti Sud opryliudnyv rezultaty opytuvannia shchodo rivnia doviry do sudovoi vlady. URL: <http://open-court.org/important/13095/> [in Ukrainian].
17. Zvit «Stavlennia hromadian Ukrainy do sudovoi systemy» / Ukrainysky tsentr ekonomichnykh i politychnykh doslidzhen imeni Oleksandra Razumkova; Rada suddiv Ukrainy; Proekt Rady Yevropy «Pidtrymka vprovadzhenniu sudovoi reformy v Ukraini». URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/final-report-survey-e07f150174.pdf> [in Ukrainian].

Волянская Елена Владимировна, кандидат социологических наук, доцент, доцент кафедры социологии и политологии Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

Подкуркова Ирина Валерьевна, кандидат социологических наук, доцент, доцент кафедры социологии и политологии Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

ДОВЕРИЕ К СУДУ КАК ФАКТОР ДОВЕРИЯ К ПУБЛИЧНОЙ ВЛАСТИ: МЕЖДУНАРОДНОЕ И НАЦИОНАЛЬНОЕ ИЗМЕРЕНИЯ

Оценка доверия к суду признана в качестве измерения верховенства права (правовластия). Такой подход применяется в различных международных и национальных практических инструментах оценки демократических режимов. В данной

статье формулируются главные основания национального мониторинга уровня доверия к суду и судебной системе на основе анализа, во-первых, наиболее известных международных социологических методологий и, во-вторых, особенностей украинской ситуации в этой сфере.

Ключевые слова: доверие к суду, институциональное доверие, международный опыт оценки уровня доверия к суду, национальные инструменты исследования доверия к суду.

Volianska Olena Volodymyrivna, PhD (Sociology), Associate Professor, Associate Professor of Department of Sociology and Political Science, Yaroslav the Wise National Law University, Kharkiv, Ukraine

Pidkurkova Iryna Valeriivna, PhD (Sociology), Associate Professor, Associate Professor of Department of Sociology and Political Science, Yaroslav the Wise National Law University, Kharkiv, Ukraine

TRUST TO COURT AS A FACTOR OF TRUST TO PUBLIC AUTHORITY: INTERNATIONAL AND NATIONAL MEASUREMENTS

Problem setting. *The urgency of the analysis of the current experience of sociological assessments of the level of trust in social institutions, in particular, the court, is due to the fact that for European countries the paradox of mass consciousness becomes more and more characteristic: confidence in the court decreases even in conditions of increase of efficiency, accessibility, justice of justice, that are recorded according to the results of judicial reform. Requirements and expectations are growing (especially in more educated or socially adapted categories of the population), and, accordingly, there is a probability of inconsistency of pace of reforms and the presence of positive dynamics of trust in court.*

Recent research and publications analysis. *The assessment of trust in the courts as a factor of trust in public authority is at the center of attention of domestic and foreign scholars. These problems were addressed by B. Barber, M. Buromensky, M. King, I. Lavrinenko, V. Lebedev, N. Luhmann, C. Morgner, O. Serdyuk, T. Habriyeva et al. However, each state is looking for its criteria for monitoring the activities of courts.*

Paper objective. *The purpose of this article is to formulate the main principles of national monitoring of the level of trust in the court and the judicial system on the basis of analysis, firstly, of the most famous international sociological methodologies and, secondly, the peculiarities of the current Ukrainian situation in this area.*

Paper main body. *Trust is a generalized indicator of the norms, attitudes and values that underlie social cooperation, and in public life, trust fosters community unity and community building, and in the economic sphere, it accelerates cooperation and interpersonal exchanges. As a socio-psychological category of trust, it is a characteristic of an*

open, positive relationship between the parties and reflects the confidence in the honesty and benevolence of the other party with which the trust is in one way or another based on his experience. From this point of view, trust has certain limits based on knowing about the other party that is trusted. Full trust is often identified with faith, because the mechanism of such trust is no longer based on rational principles, that is, on experience and on prediction and prior knowledge of one side of the second and includes irrational motives of the relationship. In social sciences, the level of trust one party can trust in another is measured in the belief in the honesty, charity and competence of the other party. Based on recent research, distrust can be forgiven much easier when interpreted as lack of competence than inadequate benevolence or honesty. The assessment of trust in the court is recognized as a measure of the rule of law (rule of law). This approach is used in a variety of international and national practical tools for assessing democratic regimes.

Conclusions of the research. *Institutional trust can be considered as a kind of indicator that determines social well-being of the population, in addition, it is an important condition of social communication, through which the consent, understanding and dialogue of the parties is achieved, and it becomes possible to seek new opportunities for further development. The increase of trust in the judicial system of Ukraine is one of the tasks of the judiciary and is outlined in strategic documents of the development of the judiciary of Ukraine in recent years. The level of trust (distrust) of citizens to justice is affected by a number of factors, the most important among which should be called: the quality of legislation, on the basis of which decisions are adopted and substantiated; the quality of the judiciary; the degree of accessibility and openness of justice; coverage of court work in the media; the degree of execution of court decisions. From trust in the court it is necessary to distinguish between the perception of justice by citizens, the level of which is influenced by the ability of citizens to protect their rights in court, the application of the law by the court in an appropriate and effective manner, equality and non-discrimination before the law, the legality of the adopted judgments, the effective struggle of the state with corruption, etc.*

Keywords: *trust to court, institutional trust, international experience of assessing the level of trust to court, national instruments of investigating trust to court.*

